

סקירת ספרים

Foreign news on television: Where in the world is the global village?

Akiba A. Cohen (Ed.), New York: Peter Lang Publication Inc., 2013, 391 pages

הלל נוסק*

עקיבא כהן ערך ספר שמניח נדבך נוסף בתחום המחקר של חדשות הטלוויזיה וחדשות החוץ בטלוויזיה. הספר הוא פרי מחקר מקיף ומשווה שבו השתתפו שלושים חוקרים מ-17 מדינות. משנות השישים של המאה הקודמת מעסיקות חדשות החוץ וכיווני הזרימה שלהן את חוקרי התקשורת המתמקדים בחדשות, ביחסים בין-לאומיים ובשאלות של מרכז ופריפריה בעולם. החוקרים בחנו את היחסים שבין העולם הראשון (המערב) לעולם השני (ברית המועצות וגרורותיה) ולעולם השלישי (המדינות המתפתחות באפריקה, אסיה ודרום אמריקה) מנקודות מוצא תאורטיות שונות. בין הגישות שמציגות מסגרת תאורטית לדיון בולטות הגישות הביקורתיות, המקשרות בין חדשות החוץ לבין האיפריאליזם הכלכלי והתרבותי המתבטא בדימויים של מדינות בעולם ובהשפעתם על ההתפתחות של אותן מדינות, במיוחד בעולם השלישי. בשנים האחרונות הצטרפו אליהם חוקרי עיתונות השלום וחוקרים של תהליכי הגלובליזציה. עוד תרמו להגברת העניין בנושא ערוצי הטלוויזיה העל-לאומיים (כגון CNN) ובהמשך האינטרנט ואתרי החדשות, המאפשרים גישה ללא גבולות ומגבלות של שיוך למדינות לאום. מכאן העניין הרב שמעורר מחקר על-לאומי כמו זה שמציע הספר הן בהיקפו והן בתובנות שהוא מוסיף לתחום עשיר זה. מרבית המחקרים עד כה ניתחו את הסיקור בעיתונות המודפסת, בדרך כלל ניתוח תוכן כמותני ולעתים גם איכותני, אך לא ערכו מחקר מקיף הכולל את היוצרים-שומרי הסף ו/או את הקהל של חדשות החוץ.

הפרויקט המחקרי המרשים והיכולת להגיע לסיומו הוא הישג לא מבוטל בהתחשב בקשיים הארגוניים והמימוניים שפרויקט כזה מציב לפני מארגניו. קושי נוסף במקרה זה הוא הבחירה בחדשות טלוויזיה, שהן נגישות פחות לחוקר ומחייבות ארגון מוקדם של הקלטת מהדורות מוסכמות בכל המדינות, ניתוח תוכן כמותני המאפשר השוואה, ביצוע סקר טלפוני (בארצות הברית אינטרנטי) במימון עצמי של כל מדינה תוך הסכמה על השאלות ועל תרגומן, ולבסוף – ביצוע ראיונות עומק עם עיתונאים ועם עורכים של חדשות חוץ. כל אלה מאפשרים הצגת תמונה מקיפה של תהליך הבחירה של חדשות חוץ, ההפצה והאופן שבו הקהל מקבל אותן. לפנינו, לפיכך, מחקר ייחודי בתחום חדשות החוץ המאפשר תובנות עומק ביחס לנושא. הספר מחזיק 16 מאמרים המחולקים לחמישה חלקים וכולל גם רשימה ביבליוגרפית, אינדקס ונספח מתודולוגי. החלק הראשון מכיל שני מאמרים. מאמר אחד מתמקד בהיבטים תאורטיים של חדשות החוץ, במערך המחקר ובמתודולוגיה, ומאמר שני עוסק בחשיבות מחקר חדשות בכלל וחדשות חוץ בפרט.

*פרופ' הלל נוסק (hnossek@Colman.ac.il) מלמד במסלול האקדמי במכללה למנהל.

החלק השני מכיל חמישה מאמרים ועוסק בתכנים של חדשות החוץ. הוא מתבסס על ניתוח תוכן ומכיל מאמרים על הנושאים המסוקרים בחדשות החוץ, על המדינות המסוקרות באופן בולט בחדשות החוץ, על המשתתפים הבולטים בחדשות החוץ לעומת אלה שבחדשות הפנים. מאמר אחד עוסק במקומן של חדשות החוץ בערוצי טלוויזיה ציבוריים לעומת ערוצי טלוויזיה מסחריים.

החלק השלישי מכיל שלושה מאמרים ועוסק בצופים בחדשות החוץ. הוא מתבסס על סקרים שנערכו במדינות המשתתפות. בחלק זה המאמרים עוסקים בשאלה מי צופה, כמה צופה ולמה צופה. יש בו גם מאמר על מידת העניין של הצופים בחדשות החוץ ומאמר נוסף העוסק במדינות שבהן מתעניינים צופי חדשות החוץ בטלוויזיה.

החלק הרביעי של הספר מתמקד ב"שומרי הסף", ומתבסס על רעיונות עומק עם עורכים וראשי דסקים של חדשות חוץ ועיתונאים הכותבים חדשות חוץ. בחלק זה שני מאמרים: אחד עוסק בקבלת ההחלטות של בעלי תפקידים – עורכים וראשי דסקים – והשני בהערכת תוכן חדשות החוץ והצופים. שני המאמרים התבססו על ממצאי ניתוח התוכן וממצאי הסקרים.

החלק החמישי והאחרון מכיל ארבעה מאמרים ומתמקד ב"קשירת קצוות". מאמר אחד מחבר בין התוכן לצופים בשאלת ההתאמה בין הנושאים לציפיות הצופים ומאמר שני מחבר בין מידת העניין של הצופים בתוכן הסיקור של מדינות. המאמר השלישי מאפשר לכל קבוצת חוקרים מכל מדינה לתאר בקצרה את ייחודו של המחקר ותוצאותיו במדינתם, והמאמר האחרון בחלק זה מציע מבט-על מסכם של מרכז המחקר ועורך הספר.

הבחירה לעסוק בנושאים ולא במדינות נכונה, מוסיפה עניין לספר ומאפשרת להתמקד בפרקים שמעניינים חוקרים וקוראים בלי לקרוא סדרה של מאמרים לפי מדינות. התבונה המרכזית העולה מהפרקים השונים היא שלמרות תהליכי הגלובליזציה העולם אינו "כפר גלובלי", כמאמרו של מרשל מקלוהן, אלא אוסף של מדינות המתעניינות בראש ובראשונה בעצמן ובחדשות חוץ הרלוונטיות להן. הציפייה לעניין מוגבר במה שקורה בעולם כולו אינה נענית, והעניין בחדשות חוץ מתמקד במספר קטן של מדינות, בעיקר בארצות הברית ובאזור הקרוב גאופוליטית או תרבותית למדינה שבה מתגוררים הצופים.

מקלוהן (McLuhan, 1962) הזכיר בספרו שלב מוקדם או מקביל לכפר הגלובלי, של חזרה לשבטיות. שלב זה איננו תוצאה של התכנים הטלוויזיוניים המשותפים לצופים בכל המדינות, אלא של הטכנולוגיה שמחזירה לעולם את עידן התקשורת האורלית ומפרקת אותו לשבטים תוך מחיקת גבולות מדינות הלאום שהן תוצר של טכנולוגיית הדפוס. נראה שאפשר לטעון, על בסיס הממצאים של מחקר זה ושל אחרים, שהשבטים הם המדינות השונות, שהעניין הלוקלי והתרבות המקומית מתחזקים לנוכח המגמות הגלובליות, ושתוכן של חדשות החוץ שנבחרו לשידור בכל מדינה הוא אינדיקציה לחזרה לשבטיות כתגובת נגד למגמות הגלובליזציה.

המאמר הראשון עוסק במתודולוגיה ובהנמקות לבחירות השונות שהמחקר מחייב. המבוא מציג שני זרמים של מחקר חדשות חוץ: המחקר הפונקציונלי והמחקר של זרימת החדשות. המחקר שלפנינו ממשיך את המסורת של המחקר הפונקציונלי. הוא מתמקד בנקודת זמן אחת ובכך נמנעת השוואה לאורך זמן. לעומת זאת, מחקר של זרימת החדשות מאפשר השוואה לאורך זמן ומסגרת תאורטית ביקורתית שלא מקבלת ביטוי במחקר זה (Nossek & Kunelius, 2012).

וכך גם הנגזרת של הגישה הפונציונלית: הגישה הנורמטיבית פרופסיונלית ביחס לחדשות בכלל (Nossek, 2010).

כל פרק מעמיק את התובנה שחדשות החוץ אינן מקדמות את התפיסה של עולם גלובלי מבחינת תוכן, היקפן, יחסית לחדשות המקומיות, מידת העניין של הציבור בהן והאופן שבו תופסים אותן העורכים והעיתונאים במדורי חדשות החוץ של ערוצי הטלוויזיה. מעבר לממצא מרכזי זה, החוזר בכל סיכום של מאמר, עולות תובנות נוספות שמן הראוי לשים לב אליהן. שאלה מעניינת ורלוונטית למציאות בישראל היא אם יש הבדל בין ערוצי טלוויזיה ציבוריים לערוצי טלוויזיה מסחריים בסיקור חדשות חוץ (מאמר 7). המאמר מצביע על תהליכים מעניינים שעברו ככל הנראה השידורים הציבוריים, בעיקר באירופה, עם כניסת הערוצים המסחריים, בין השאר גם ביחס לחדשות החוץ. לדעת המחברים הייתה השפעה הדדית בין הערוצים בשל התחרות: ערוצים מסחריים אימצו ערכים מקצועיים מסוימים מהערוצים הציבוריים, אבל גם הערוצים הציבוריים נאלצו להתאים עצמם במידה מסוימת לערך המרכזי של הערוצים המסחריים – ה"רייטינג". מהלכים אלה השפיעו על היקפן ועל תוכן של חדשות החוץ בשני סוגי הערוצים. עם זאת מצאו החוקרים שהערוצים הציבוריים נוטים להקדיש יותר זמן לחדשות חוץ ולנושאים בעלי עניין ציבורי בחדשות החוץ. לדעתם של המחברים, הדרך להבטיח את תרומתם הייחודית של הערוצים הציבוריים למרחב הציבורי גם בתחום חדשות החוץ היא לשחרר אותם מאילוצים מסחריים.

בחלק המתמקד בקשר שבין הקהל לעורכים עולה (מאמר 13) שאלת הטאוטולוגיה. האם מה שחשוב ובעל משמעות לדעת העורכים הוא גם מה שהקהל מעוניין בו? ואם כן, האם העניין שמגלה הקהל הוא למעשה פועל יוצא של מה שמראים לו או שמראים לו את מה שחושבים שמעניין אותו? היחס של העורכים בערוצי הטלוויזיה לתוצאות הסקר שהוצגו להם מלמד שהם אינם יודעים וגם לא מתעניינים במה שהקהל רוצה, אלא פועלים על פי הנחות מוצא שאין להן אחיזה במחקר. וחבל! מעניין גם הממצא שמה שהמשותף לקהלים בכל המדינות הוא רצון לראות בחדשות חוץ תאונות ואסונות. האם גם כאן אין טאוטולוגיה או שמא יש כאן מעבר לחדשות חוץ מה שמולוץ' ולסטר (Molotch & Lester, 1974) הגדירו כחדשות: תאונות ואסונות, שערוריות ו-Serendipit (אירוע חיובי בניגוד לצפייה). דווקא שני הסוגים האחרונים לא קיבלו ביטוי כסוג של סיפורים בחדשות בכלל ובחדשות החוץ בפרט, ואולי הם משקפים את השונות התרבותית בין המדינות: שערוריה או הפתעה לא מתוכננת לטובה במדינה אחת יכול להיות חסר משמעות או בעל משמעות שונה במדינה אחרת.

המחקר מתבסס על הטענה שבימינו רוב הציבור עדיין מקבל את המידע על חדשות חוץ מהטלוויזיה; בכך יתרונו, אבל גם מגבלתו. מחקר התוכן והראיונות עם העיתונאים מתמקדים בטלוויזיה, אך מאחר שחדשות החוץ וחדשות בכלל הן תוצר של עבודה עיתונאית מקצועית, אני סבור שיש מקום לדון בעיתונאות ובעיתונאות החוץ גם בעיתונות המודפסת והמקוונת, ברדיו ובערוצי החדשות באינטרנט. מחקר מקיף מעין זה עשוי להתעשר בתובנות עם הרחבתו / אם היה עוסק גם בעיתונות, שעדיין היא מקור מידע חשוב לקהל. על פי ממצאי מאמר 8, העוסק בשאלה: מי משתמש בחדשות, באיזו מידה ומדוע? עדיין יש קהל לעיתונות המודפסת ולזו המקוונת, מה גם שמדורי החוץ תופסים ככל הנראה עדיין מקום נכבד בעיתונות, במיוחד בעיתונות העילית.

בעקבות מקלוהן אפשר לשאול אם המדיום (הטלוויזיה) הוא המסר בחדשות חוץ או שהתבוננות על מקומו של העולם בראייה הלאומית הן נחלתם של צופי הטלוויזיה בלבד. לדעתי העיתונות, ובמיוחד עיתונות העילית, משמשת מקור חשוב לקביעת סדר היום במדיה האחרים, במיוחד בטלוויזיה, גם בחדשות חוץ (דבר שיכול היה להתברר בראיונות העומק) והקהל של העיתונות בכלל ושל עיתוני העילית בפרט הוא הקהל המשכיל יותר, וגם המקור של הפוליטיקאים ושל מקבלי ההחלטות מעבר לציבור הרחב.

היבט אחר שיכול היה להעשיר את התבוננות הוא שאלת המסגור של חדשות החוץ. המחקר עוסק בעיקר בנושאים ובתהליכי הסלקציה. בשנים האחרונות התפרסמו מחקרים המשווים את הסיקור של אותו נושא במדינות שונות ולאורך זמן. העיסוק בנושאים שיש להם משמעות גלובלית מובהקת, כמו שינויי האקלים או הטרור הגלובלי, והאופן שהם מסוקרים כנושאים גלובליים או לוקליים, יכול להשלים את התמונה. מחקרים אלה מנסים, לא תמיד בהצלחה, להקיף כמעט את כל סוגי המדיה ולהציג את חדשות החוץ מזווית אחרת. אחת השאלות שמחקרים אלה מעוררים היא אם נוצרים מרחבים ציבוריים גלובליים או לפחות על-לאומיים שיש להם פוטנציאל לדיון על-לאומי ולהתגייסות על-לאומית לטובת נושאים בעלי משמעות גלובלית. התשובה דומה, בסופו של דבר, לממצאים שעליהם חוזרים כל הפרקים במחקר זה: אין כפר גלובלי; לא בחדשות החוץ, לפחות (Eide, Kunelius & Kumpu, 2010).

הספר מציג מידע מפורט, בעיקר כמותני, על חדשות החוץ בטלוויזיה בחודש מסוים באופן משווה בעולם, ומלמד כי רב השונה על הדומה בחדשות החוץ הטלוויזיוניות וכי אין בנמצא כפר גלובלי, למרות הציפייה ליותר חדשות חוץ משמעותיות לנוכח התהליכים הגלובליים. כל מי שמתעניין בחדשות בכלל ובחדשות חוץ בפרט ימצא מקור לא אכזב של נתונים ממגוון רחב של מדינות, מאורגן באופן בהיר וברור ונגיש לקורא ולחוקר. מחקר זה מצטרף למדף שלם של מחקרים המתפרסמים מאז שנות השישים של המאה הקודמת, ובשורתם היא שאין חדש בחדשות החוץ וחדשות החוץ הם למעשה חדשות פנים.

רשימת המקורות

- Eide, E.Kunelius, R. & Kumpu, V. (eds.) (2010). *Global climate local journalisms: A transnational study how media make sense of climate summits*. Bochum/Freiburg: Project verlag.
- McLuhan, M. (1962). *The gutenbeggalaxy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Molotch, H. & Lester, M. (1974). News as purposive behavior. *American Sociological Review*, 3, 101-112.
- Nossek, H. (2010). News. In Donsbach, W. (Ed.). *The International Encyclopedia of Communication*, Vol. VII (pp. 3219–3226). Malden, MA: Blackwell Publishing (updated version)

Nosseck, H. & Kunelius, R. (2012). News flows, global journalism and climate summits. In E. Eide & R. Kunelius (eds.) *Media meets climate: The global challenge for journalism* (pp. 67-85). Goteborg, Sweden: Nordicom.